

SALT

A MITJAN SEGLE XIX

L'ORIGEN DE LA MA
D'OBRA ATRETA PER
LA INDÚSTRIA TÈXTIL

L'origen del proletariat industrial, de la massa humana que amb un treball esgotador i positiu es concentrà, durant la primera meitat del segle XIX, en els diversos nuclis fabrils del país, és una qüestió ben interessant, que encara a hores d'ara no té un estudi global i rigorós.

Així ho constatava el geògraf Vilà i Valentí bo i aportant algunes referències sobre l'àrea barcelonina: «Des del punt de vista geogràfic, un dels problemes fonamentals que es plantejen és el de l'origen d'aquesta considerable massa laboral. Es un altre aspecte que necessita un estudi detallat. Per les dades que posseïm, sembla que a Barcelona no procedeix, inicialment, d'un fort corrent immigratori, sinó del desplaçament d'obrers d'indústries antigues —la sedera, per exemple— cap a les activitats noves. En altres nuclis passa, els primers temps, de manera semblant: a Manresa, a Igualada, etc., es tracta de famílies dedicades abans a d'altres branques industrials (paraires, seders, etc.) que es desplacen cap a l'activitat cotonera. Per acabar-nos d'explicar aquest fet de la iniciació d'una fase industrial moderna sense un gran trasbals de població s'ha de tenir en compte, a més, que s'aprofitarà en bona part una mà d'obra inoperant o quasi inoperant, fins al moment, per a la indústria. Ens referim a la considerable massa obrera femenina i àdhuc infantil» (1).

L'historiador de Sabadell, Miquel Carreras, quan es referia al cas concret de la seva població, precisava que la indústria tèxtil va atreure immigrants de Cardona, Calaf, zones papereres de l'Anoia, Bellver, Alp, Vic, Olot i des del 1844 alguns habitants del Llevant, alcoians en bona part (2).

Vicens i Vives, per la seva banda, ens parlava de l'origen camperol del proletariat: «El estímulo de los sueldos elevados promovió el comienzo del gran transtorno demográfico catalán contemporáneo, caracterizado, como en toda la Europa occidental, por la emigración del campo a la ciudad y la transformación del campesino en obrero», canvi afavorit pel desenrotllament dels mitjans de transport (3).

A través d'un cas concret, el del poble de Salt, intentarem contribuir a l'estudi del fenomen en una zona on la industrialització assolí solament un caràcter secundari en relació al conjunt català, però de cap manera menyspreable. Salt, d'altra banda, com ha mostrat Joaquim Nadal, ocupà un lloc ben destacat en el conjunt gironí, si tenim en compte les dimen-

---

(1) *El món rural a Catalunya*, Barcelona, Curial, 1973, p. 145.

(2) Citat per M. IZARD, *Industrialización y Obre-rismo*, Barcelona, Ariel, 1973, p. 81.

(3) *Cataluña en el siglo XIX*, Madrid, Rialp, 1961, p. 41-42.

per
Josep Clara

sions de les fàbriques i la proporció per habitant de la contribució industrial i de comerç (4).

SALT, ABANS DE LES FABRIQUES

L'any 1787, segons el cens de Florida Blanca, la població de Salt era de 255 habitants: un poble rural on solament una minoria de veïns s'escapava de ser simple assalariat. Hi havia 40 jornalers, 30 criats (mossos), 15 pagesos, 1 capellà, 1 tinent de capellà (vicari), 1 acòlit i 1 dependent de croada (5).

La relació precedent pot ser ampliada amb la que ens proporcionen les llistes de la contribució especial del 1795, confeccionades amb motiu de la Guerra Gran, en les quals són apuntats tots els homes més grans de 16 anys (6):

Pagesos	16
Menestrals i jornalers	73
Terratinents	18
Mossos solters	22
Fusters	2
Ferrer	1
Cirurgià	1
Hostaler	1
Fills de família	34
Desapatriats	7

Durant aquest temps devia també treballar la farga d'aram, autoritzada l'any 1781 per l'Intendent General de Catalunya a Pere Sala, veï de Santa Eugènia (7), i situada al costat de la torre de Sant Dionís, anomenada també «de la Farga».

A començaments del vuit-cents, els anys dolents iniciats amb la Guerra Gran van culminar en temps de la Guerra del Francès, quan Salt hagué de viure de prop la resistència impotent de Girona i els invasors destruïren fins les fonts baptismals del poble. La corba de naixements de la parròquia assenyala amb claredat l'impacte rebut: es tracta d'una parròquia que nor-

malment enregistrava una mitjana de bateigs compresa entre 25 i 30 i que arribà a anotar-ne 2 l'any 1810. Xifres que ens aproximen més a la realitat que els diversos censos de l'època (8).

Tot i que el nombre de bateigs tornà a regularitzar-se després del 1814, els recomptes del 1819 i del 1830 ens parlen encara d'una recuperació lenta i difícil (9): Salt tenia uns 160 habitants en el primer i 185 en el segon.

La situació va canviar durant la dècada del 1840. Llavors Salt recuperà el potencial demogràfic de finals del XVIII. D'altra banda la tendència a l'augment es consolidà a tot Catalunya en el cinquè decenni, dins la primera fase de l'embranchada industrial, malgrat la repercussió que arrossegaven les generacions «buides» estudiades per Jordi Nadal.

La visió de Salt aportada pel diccionari de Pascual Madoz, referida al moment mateix d'acollir la primera fàbrica tèxtil, és la típica d'un lloc rural:

«Situado en llano a la margen derecha del río Ter, con buena ventilación y clima templado y saludable; las enfermedades comunes son fiebres intermitentes. Tiene 70 casas y una iglesia parroquial (San Cucufate) servida por un cura de ingreso de provisión real y ordinaria, un vicario y 2 beneficiados de patronato laical. El término confina: N. Domeny; E. Santa Eugenia; S. Montfullá, y O. Bescanó. El terreno es de buena cualidad, participa de regadío por las aguas del mencionado río y de las de la acequia que viene de Bescanó a desaguar al Oñar. Los caminos son locales y se hallan en regular estado. Productos: trigo, maíz, legumbres y hortalizas; cría ganado lanar, y pesca en el río. Industria: una gran fábrica de hilados de algodón recientemente establecida, con maquinaria construida en Inglaterra. Población: 53 vecinos, 362 almas, cap. prod.: 4.946.800 reales, imponible: 123.670» (10).

ELS INICIS DE LA INDUSTRIALITZACIÓ

La indústria citada per P. Madoz degué ser engegada abans del 1849, data de l'aparició del volum del diccionari esmentat.

Amb l'ajut inestimable del Dr. Mirambell i del personal de l'Arxiu de Protocols de Girona, hem localitzat una còpia de l'escriptura de cons-

(4) Cf. el treball que publicarà «Recerques», VI, sobre **La industrialització al Gironès: l'exemple de Salt**.

(5) J. IGLESIES, **El Cens del Comte de Florida Blanca (Part de Catalunya)**, Barcelona, Fundació Vives Casajuana, 1970, vol. II, p. 60.

Volem remarcar que, tot i que el cens de Florida Blanca és el més aprofitable dels relatius al segle XVIII, en el cas de Salt no recull la realitat del moment. Tenint en compte la natalitat, la població de Salt, el 1787, havia de vorejar els 400 habitants.

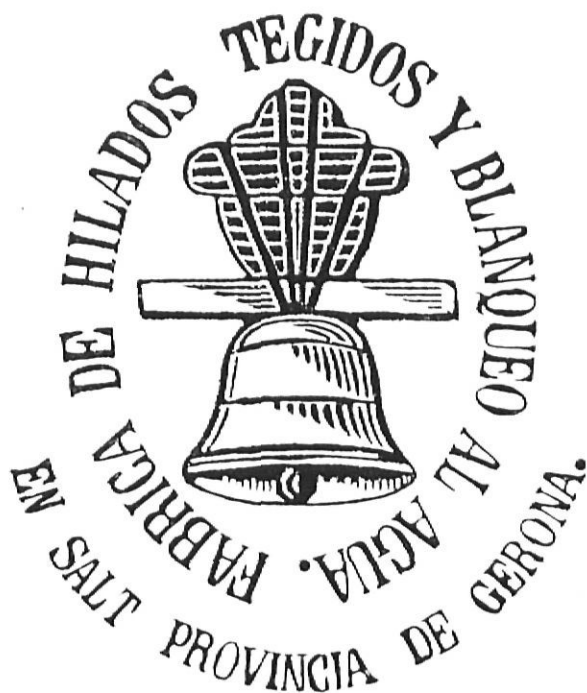
(6) Arxiu Municipal de Girona, «Arreglo de la Contribución para el Armamento General de Cataluña en el Partido de Gerona. Año 1795», vol. III, pàgs. 257-260.

(7) J. M.ª MADURELL, **Fargues, martinets i clavaó**, AIEG, XXI, p. 185.

(8) Segons el cens del 1797, Salt tenia 118 habitants. En el del 1802 n'hi figuren 111, i en el del 1812, després de la gran catàstrofe, 150 (!).

(9) J. IGLESIES, **Indagaciones sobre la población de Cataluña en la primera mitad del siglo XIX**, a «Memorias de la R. Academia de Ciencias y Artes», XXXVII (1967), pp. 446-447.

(10) **Diccionario geográfico - estadístico - histórico de España y sus posesiones de Ultramar**, XIII, Madrid, 1849, p. 707.

titució de la societat «Ramió i Cia», formada el 1846 per Pere Ramió (fabricant que ja posseïa un edifici i un salt d'aigua a Salt), Josep Oliveras (propietari de Girona), Joan Galup (confiter de Calella), Vicenç Solà (fabricant de Tossa) i Quirze Martorell (comerciant de Barcelona), amb un capital de 30 mil pesos forts (11).

En la relació publicada per G. Graell (12) sobre la indústria cotonera a Catalunya el 1850 Salt hi és present a través de la firma «Ramió, Debergue i Cia», que disposava de 4.328 fusos (1.800 contínues i 2.528 selfactines) i 200 telers mecànics. Els operaris ocupats eren 149.

Martínez Quintanilla (13), per la seva banda, ens facilita l'ordre que ocupaven les fàbriques de Salt en la llista de contribució industrial de la «província» l'any 1863, un lloc ben assenyalat i prou explícit de llur significació:

- En segon lloc provincial (superada només per la fàbrica de paper «La Gerundense») la fàbrica de filats i teixits «Oliveras, Solà i Cia», que pagava 16.434'64 rals.
- En el desè, la fàbrica de cintes «Llach i Portavella», que pagava 4.273'92 rals.
- En el dotzè, la fàbrica de filats «Pere Ramió», que pagava 3.867'90 rals.

(11) Hipotecas, llibre 120 (1846), ff. 119 v. - 120 v. Reproduït més endavant a l'apèndix 3.

(12) *Historia del Fomento del Trabajo Nacional*, Barcelona, 1911, pp. 456 i 487.

(13) *La Provincia de Gerona. Datos estadísticos*, Girona, 1865, p. 255.

La primera fàbrica de les esmentades, «Oliveras, Solà i Cia», continuadora de la primitiva «Ramió i Cia», era la més important de les comarques gironines. Tenia una plantilla de 550 treballadors, 10.000 fusos, 200 telers i una força de 120 cavalls. La segona —de cintes de cotó i fil— produïa anualment 16.594.500 metres i feia servir una turbina de 14 cavalls.

En conjunt, podem calcular que, en els moments de màxima producció i rendiment, el nombre de treballadors ocupats a la indústria tèxtil d'aquests anys deuria ser comprès entre 600 i 700, una part destacada dels quals havien de ser dones.

Salt, gràcies a la proximitat de Girona i a la sèquia Monar, que aportava força motriu i continuava la llarga història de servei iniciada en els segles de l'alta edat mitjana quan hom l'anomenava «regum comitale» (14), havia esdevingut un lloc fabril de primer ordre a les comarques gironines.

IMMIGRACIO I CREIXEMENT

La instal·lació de les fàbriques tèxtils assenyalades provocà una petita «revolució» en el poble rural. A nivell demogràfic, l'augment de població fou ràpid, espectacular i d'una categoria molt superior al que notem als pobles del voltant i fins i tot a la ciutat de Girona:

DISTRIBUCIÓ PER EDATS DE LA POBLACIÓ DE SALT
-cens del 1857-

edats	homes	dones
menys d'1 any	15	11
1- 7 anys	93	100
8-15 "	89	91
16-20 "	51	91
21-25 "	63	91
26-30 "	84	81
31-40 "	106	97
41-50 "	58	61
51-60 "	40	43
61-70 "	19	21
71-80 "	7	3
81-85 "	1	-
	626	690

Nota: El nombre de dones és molt superior al d'homes en els grups 16-20 i 21-25 anys. S'hi nota la immigració femenina atreta per la fàbrica.

(14) J. CLARA, *La sèquia Monar, riu entre rius*, a «Presència» 324, pp. 7-8.

La sèquia Monar fou un element importantíssim per a la industrialització de Salt, Santa Eugènia i Girona.

	1842	1857	1860
Salt	362	1.316	1.377
Girona	8.712	14.615	14.341
Sta. Eugènia	142	283	296
Vilablareix	256	424	417
Sarrià	484	831	900

L'onada immigratòria que acudí a Salt per trobar-hi feina modificà també l'estructura urbana del poble. De les 70 cases recollides per Madoz hom passà a 233 en el cens del 1860 i a 451 en el de l'any 1900:

	1860	1900
Salt	198	284
Raval Carretera Vella (Veïnat)	26	151
Masies i cases aïllades	9	16
	233	451

L'estirada donà forma al barri del Veïnat o de Sant Antoni, on s'aixecaren carrers més amples i la classe obrera ocupada a Salt o a Girona hi arrelà amb generositat.

Per conèixer la procedència del proletariat que s'instal·là a Salt en els inicis de la industria-

lització i que sens dubte fou el principal responsable de l'augment que ens mostren els censos i també el nombre de bateigs (veure quadre núm. 1) a partir del 1850, hem acudit als registres parroquials de casaments per esbrinar el lloc de naixement dels esposos, la qual cosa hem cregut que ens podria donar una bona pista per saber d'on procedia la immigració.

La consulta abraça els anys compresos entre 1852 i 1860 (no ha estat possible de començar-la abans per manca del llibre corresponent) i ens permet de constatar que:

- El percentatge més elevat de gent que es casà en aquesta època procedia dels voltants de Salt, de la comarca del Gironès.
- Una gran majoria era ja veïna del poble, bé que no hi hagués nascut.
- Cal remarcar sobretot la presència de molts banyolins (dones més que homes). Veure quadre núm. 2.
- Després del Gironès, segueixen en importància la Selva, el Baix Empordà, la Garrotxa i l'Alt Empordà.
- Els del Ripollès són pocs, i molt aïllats els casos de procedències allunyades de la zona d'influència de Girona.

¿Es possible explicar la sorprenent immigració banyolina a Salt? Pensem que la clau ens la pot donar el fabricant Pere Ramió, iniciador de la industrialització saltenca durant la dècada del 1840.

Pere Ramió deu ser el mateix que l'any 1834 instal·là una fàbrica de filats a Banyoles (15), indústria que es traslladaria després a Salt i arrossegaria a la vegada una bona colla dels productors banyolins. La suposició es confirma, d'altra banda, ja que el 1850 no hi ha cap fàbrica a Banyoles a nom de Pere Ramió i han desaparegut la majoria de les existents a la relació de Madoz.

Tot amb tot, pensem que aquesta raó per si sola no es suficient per explicar la realitat del cas. Per anar més a fons, caldria saber quina era l'estructura de la indústria banyolina del moment i conèixer la situació en què es trobaven els treballadors del camp i les classes més explotades d'aquella societat.

Quadre 1.— Evolució dels bateigs a la parròquia de Salt (1787-1860)

1787 — 28	1824 — 24
1788 — 31	1825 — 23
1789 — 31	1826 — 34
1790 — 32	1827 — 25
1791 — 19	1828 — 42
1792 — 30	1829 — 28
1793 — 21	1830 — 28
1794 — 26	1831 — 29
1795 — 26	1832 — 18
1796 — 19	1833 — 26
1797 — 22	1834 — 23
1798 — 23	1835 — 25
1799 — 31	1836 — 26
1800 — 33	1837 — 21
1801 — 24	1838 — 26
1802 — 40	1839 — 25
1803 — 19	1840 — 26
1804 — 22	1841 — 40
1805 — 32	1842 — 29
1806 — 27	1843 — 25
1807 — 27	1844 — 32
1808 — 21	1845 — 27
1809 — 5	1846 — 35
1810 — 2	1847 — 28
1811 — 10	1848 — 33
1812 — 15	1849 — 28
1813 — 16	1850 — 47
1814 — 23	1851 — 46
1815 — 32	1852 — 50
1816 — 23	1853 — 53
1817 — 29	1854 — 59
1818 — 21	1855 — 56
1819 — 27	1856 — 78
1820 — 31	1857 — 59
1821 — 33	1858 — 73
1822 — 18	1859 — 79
1823 — 30	1860 — 64

Font: Arxiu Parroquial Salt.

Quadre 2.— Immigració banyolina a Salt.

	matrimonis	marits banyolins	esposes banyolines
1852	14	1	3
1853	16	2	4
1854	26	1	8
1855	21	3	3
1856	7	1	3
1857	21	2	7
1858	18	2	6
1859	15	2	5
1860	18	3	5
	156	17	44

APENDIX 1

Lloc de naixement de les dones casades a Salt (1852-1860)

Comarca del Gironès	
Banyoles	44
Salt	33
Girona	18
Bescanó	4
Fontcoberta	3
Aiguaviva	2
Campllong	2
Canet d'Adri	2
La Mota	2
Sant Gregori	2
Sta. Eugènia de Ter	2
Cartellà	1
Celrà	1
Flaçà	1
Guémol	1
Juià	1
Les Serres	1
Miànegues	1
Montcalb	1
Montfullà	1
Palau Sacosta	1
Quart	1
Sant Andreu Salou	1
Sant Jordi Desvalls	1
Sarrià	1
Vilablareix	1
Viladasens	1
	130
Comarca de la Selva	
Brunyola	2
Amer	1
Anglès	1
La Cellera	1
Tossa	1

(15) P. MADDOZ, *Diccionario...*, Vol. II, p. 359.

Comarca de la Garrotxa	
Tortellà	3
Olot	2
	—
	5
Comarca de l'Alt Empordà	
Llançà	2
Espolla	1
Garriguella	1
L'Escala	1
La Selva de Mar	1
Navata	1
Sant Martí Seserres	1
	—
	8
Comarca del Baix Empordà	
Palafrugell	2
Gualta	1
	—
	3
Resta de Catalunya	
Arenys de Munt	1
Barcelona	1
Muscaroles	1
Preixana	1
	—
	4

Comarca de la Selva	
Amer	1
Brunyola	1
La Cellerà	1
Maçanes	1
Santa Coloma de Farners	1
Sant Martí Sapresa	1
Tossa	1
Vidreres	1
Viladrau	1
Vilobí	1
	—
	10

Comarca de la Garrotxa	
Olot	3
Tortellà	3
Mieres	1
Ridaura	1
Sant Esteve d'En Bas	1
	—
	9

Comarca del Ripollès	
Camprodon	2
Piñoles	2
Llanars	1
Ripoll	1
	—
	6

Comarca de l'Alt Empordà	
Espolla	2
Figueres	2
Cabanelles	1
	—
	5

Comarca del Baix Empordà	
Gualta	2
Sant Sadurní	2
Vilopriu	2
Albons	1
Cruïlles	1
La Bisbal	1
La Tallada	1
Palau Sator	1
Torroella de Montgrí	1
Vilafreser	1
Vulpellac	1
	—
	14

Resta de Catalunya	
Calella	2
Barcelona	1
Horsavinyà	1
Mataró	1
Preixana	1
Reus	1
Rupit	1
Sallent	1
	—
	9

Resta d'Espanya	
Província de la Corunya	1
Província de Saragossa	1
	—
	2

APENDIX II
Lloc de naixement dels homes casats a Salt
(1852 - 1860)

Comarca del Gironès	
Salt	39
Banyoles	17
Girona	11
Sant Gregori	4
Vilablareix	3
Aiguaviva	2
Estanyol	2
Santa Eugènia de Ter	2
Taià	2
Bescanó	1
Bordils	1
Camós	1
Campllong	1
Canet d'Adri	1
Cervià	1
Flaçà	1
Juià	1
Llagostera	1
Medinyà	1
Palol d'Onyar	1
Palol de Revardit	1
Rabós de Terri	1
Sant Esteve de Llémena	1
Sant Joan de Mollet	1
Sant Jordi Desvalls	1
Sant Mateu de Montnegre	1
Sant Medir	1
Usall	1
	—
	101

Sembla que la fàbrica de "Ramió i Cia" era instal·lada en el lloc avui ocupat per "Manufacturas Gassol".

APENDIX III

CONSTITUCIO DE LA SOCIETAT «RAMIO I CIA»

Sociedad. — En veinte y dos Junio mil ochocientos cuarenta y seis se presentó una Escritura otorgada ante D. José Manuel Planas y Compte, Notario de Barcelona, en trece de los corrientes, de la que en diez y ocho de dichos se tomó razón en la contaduría de Hipotecas de dicha ciudad de Barcelona, con la cual los Sres. D. Pedro Ramió, fabricante, vecino del pueblo de Salt, D. José Oliveras, propietario, vecino de Gerona, D. Juan Galup, confitero, vecino de la villa de Calella, D. Vicente Solá, fabricante, vecino de la villa de Tossa, y D. Quirico Martorell, vecino y del comercio de Barcelona, deseando dedicarse a la filatura de algodones y demás ramos que se consideren ventajosos, han resuelto formar una sociedad en Comandita con los pactos y condiciones siguientes. Primeramente la Sociedad tendrá la razón de Ramió y Compañía con la cual verificará sus tratos, seguirá la correspondencia y ejercerá todos sus derechos activos y pasivos. La dirección y administración de la sociedad y la firma de la misma estarán exclusivamente a cargo del socio D. Pedro Ramió y el socio D. Juan Galup cuidará de la correspondencia y contabilidad debiendo llevar con el mejor orden los libros que previene el código y los demás auxiliares que convengan para la debida claridad de los negocios. La retribución del trabajo y responsabilidad a que estará sujeto D. Pedro Ramió, como director y maquinista de la compañía, así como sus

hijos en calidad de auxiliares y suplentes del padre, la sociedad les pagará ochenta pesos fuertes mensuales a todos juntos para que los repartan entre sí bajo la proporción que estimen por conveniente, sin que puedan solicitar aumento alguno aunque el establecimiento lo tenga tanto en la parte del edificio como en el número de máquinas, telares y demás objetos de la fabricación. Al socio D. Juan Galup, por el cuidado de la correspondencia y contabilidad y en recompensa de todos los demás trabajos a que se dedique en bien de la compañía, le pagará ésta veinte duros mensuales, sin que pueda tampoco solicitar aumento conforme en el precedente capitulo se expresa. El capital de la sociedad será de treinta mil pesos fuertes que se obligan los socios a aportar bajo la proporción siguiente, a saber: D. Pedro Ramió quince mil pesos fuertes, D. José Oliveras tres mil setecientos cincuenta pesos fuertes, D. Vicente Solá otros tres mil setecientos cincuenta pesos fuertes, D. Juan Galup dos mil quinientos pesos fuertes, y D. Quirico Martorell cinco mil pesos fuertes. Siendo propiedad de D. Pedro Ramió el edificio fábrica y salto de agua donde ha de establecerse la filatura, queda convenido que se le admita como parte del capital por el valor líquido deducidas las cargas que determinen dos expertos elegidos uno por el mismo Sor. Ramió y otro por la sociedad y en caso de discordia por un tercero; y si dicho valor no basta a cubrir los quince mil duros que el propio Sor. Ramió se ha obligado a furnir en la sociedad, deberá completar lo que falte en dinero efectivo, del mismo modo que tendrán obligación los demás socios de aprontar también en metálico

La fàbrica "Coma i Cros" de's nostres dies, com les fàbriques del s. XIX, compta amb una bona colla de treballadors no nascuts a Salt.

su parte de capital. Como la valoración del edificio y salto de agua de pertenencia del Sor. Ramió ha de hacerse según se ha dicho con deducción de cargas, deberán éstas pagarse, mientras dure la compañía, de los fondos de la misma entregados anualmente en sus respectivos términos las pensiones a sus legítimos perceptores. Así mismo se pagarán del fondo social los salarios, jornales, gastos de escritorio y demás que ocurran. Las pérdidas que experimente la sociedad y los beneficios líquidos que consiga, hechas las deducciones que expresan los antecedentes capítulos, se repartirán entre los socios con proporción al capital que cada uno represente; pero no podrá verificarse reparto alguno de los beneficios hasta dos años después de quedar establecida la fábrica y sucesivamente cada año hasta que concluya el término de la compañía. La sociedad deberá durar diez años contaderos del día de hoy en adelante y podrá prorrogarse por otros diez años más mediante avisarse recíprocamente los socios con un año de anticipación, esto es, un año antes de concluir el plazo señalado. El socio director deberá formar todos los años en el mes de diciembre el balance general de los negocios de la compañía rebajando veinte por ciento del valor de la maquinaria y utensilios en consideración al deterioro a que están sujetos y reunir a los socios para que lo examinen a su satisfacción y opongán los reparos que estimen justos y además deberá el director facilitar durante el año a dichos socios cuantas noticias y datos le pidan sobre el estado de la compañía y la marcha que se siga y prestarse a concurrir a las juntas que tubieren a bien celebrar para discutir y arreglar cualquier

defecto que observaren en el curso del establecimiento sin que por esta especie de intervención pueda entenderse desvirtuada en lo mínimo la calidad de comanditarios en los socios cuyos nombres no van incluidos en la razón social y que en este solo concepto forman parte de la compañía. En el caso de que durante la sociedad ocurriere la muerte de alguno de los socios, deberán sus herederos o sucesores continuar en la compañía hasta la conclusión del término que estuviere pendiente, con los mismos pactos contenidos en esta Escritura, y si fuesen muchos los herederos deberán elegir uno de ellos u otra persona de su confianza para que les represente en todos los actos de modo que la sociedad deberá tan solo entenderse con el elegido. Finido el término de la compañía, deberá el socio director formar el balance general de los negocios de ella y el inventario de todas las existencias comunicándolo a todos los socios y transcurridos los quince días que señala el artículo 339 del código, no habiéndose opuesto reclamación alguna procederá a cubrir los créditos pasivos y a la división del haber remanente entre los socios con proporción al capital que cada uno hubiere introducido, debiendo D. Pedro Ramió hacerse cargo otra vez del edificio y de las mejoras que la sociedad justificare haber hecho en el mismo por el valor líquido deducidas las cargas que los interesados... convengan que en defecto de conformidad determinen dos expertos elegidos uno por la sociedad y otro por el mismo Ramió y en caso de discordia un tercero que nombrarán los elegidos antes de entrar en el desempeño de su encargo. Y en cuanto a los demás entes sociales

que no fueren de cómoda división, se procederá a su venta en subasta privada entre los socios previa la correspondiente valoración hecha por expertos nombrados a pluralidad de votos y por un tercero en discordia que nombrarán los mismos elegidos y si ninguno de dichos socios cubriese las tres cuartas partes de la valoración de los referidos entes sociales se venderán en subasta pública al mayor postor. Si durante la sociedad o al tiempo de su disolución ocurriese alguna duda o cuestión entre los socios, se obligan a someterla al juicio de árbitros arbitradores y amigables componedores nombrados uno por los socios que estubieren de conformidad y otro por el que disintiere de la opinión de los demás, y por un tercero que deberán nombrar los elegidos antes de entrar en el ejercicio de sus funciones. Prometiendo estar a lo que se declare, concuerde o transija por dichos árbitros arbitradores y amigables componedores y tercero en discordia y no impugnar su resolución por causa ni pretexto alguno, bajo la multa de dos mil duros en moneda de oro o plata exigida de la parte que recurriere o apelare de la decisión o laudo arbitral por la vía ejecutiva, y aplicadera en favor de los que se conformaren. Queriendo que aun después de pagada la multa deba tener precisamente efecto la misma decisión o laudo

arbitral y que no sea oído por los tribunales el que intentase anularlo a cuyo fin renuncian desde ahora a toda apelación, suplicación, dición de nulidad y otro cualquier recurso. Así convinieron, juraron y obligaron sus respectivos bienes largamente (16).

---

(16) El fons de la societat s'incrementà, l'11 de març de 1848, fins a 42.000 pesos forts, davant el notari de Girona, Gaspar Bacó. D'altra banda, hom atorgà una nova escriptura, davant el notari barceloní Joan Fontrodona i Minguella, el 25 de novembre del mateix any.

En aquesta darrera avinentesa es constituí la societat «Ramió, Debergue i Cia», en la qual ultra els socis primitius hi trobem M. Debergue i A. Remy (enginyers anglesos), Narcís Heras de Puig (advocat i propietari de Girona), F. Bosch Puig (propietari de Girona) i Joan Gotay (propietari de Barcelona). L'evolució de la societat fins al 1866, en què passà a mans de «Coma, Ciuró i Clavell», serà tractada en un treball que preparem sobre la indústria tèxtil al Gironès. Apuntem ara només que el capital de «Ramió, Debergue i Cia.» fou de 110.000 duros.

